

GOS D'ATURA CATALÀ, RAÇA AUTÒCTONA DE CATALUNYA

L'EINA DE TREBALL

Xavier Gasol
i Ferran Miralles

D'un espai concret a una necessitat concreta

A tota la conca mediterrània, des de Portugal fins els Balcans, trobem un model de ramaderia transhumant. Sobre el patró de l'instint migratori estacional del bestiar salvatge, la transhumància consisteix a desplaçar estacionalment els ramats entre la terra baixa i la muntanya per aprofitar l'herba allà on creix en cada moment de l'any.

Catalunya constitueix una unitat transhumant única i independent. Amb una càlida ribera mediterrània i la gran serralada alpina dels Pirineus a pocs dies de camí, s'han consolidat, des d'abans del segle XI, unes zones de pastura i unes rutes transhumants ben definides. Una orografia i una climatologia variades han anat modelant unes races de bestiar autòctones resistents i totalment adaptades al seu entorn. Una explotació agrícola destacada ha obligat la ramaderia a conviure-hi, una convivència necessària però a voltes complicada.

Així doncs, en contraposició al model totalitari de transhumància espanyola, basada en el monopoli econòmic i social de la Mesta, a Catalunya, els nostres ramats han hagut de caminar per una orografia més trencada i forestal, han hagut de moure's enmig d'un complex mosaic d'hortes, sembrats i vinyes. Tants obstacles i temptacions per al bestiar han generat una necessitat concreta: aturar i controlar els moviments del ramat.

El principi d'una col·laboració

L'antiga i necessària fase que va unir, per primera vegada, l'home i el gos queda lleugerament fora del nostre abast. De tota manera, sí que ens interessa la primera funció que va realitzar el gos dins el ramat: la de guarda i defensa. Envoltats de perills constants, com llops, óssos i d'altres depredadors, els pastors es proveïren d'uns gossos grossos, forts i corpulents que, protegits amb collars de punxes de ferro, eren capaços, només amb la seva presència i el seu profund bordar, d'intimidat qualsevol intrús. Aquests gossos, coneguts

a Catalunya com a gossos ramaders, neixen als corrals i creixen enmig del ramat, com si fossin una ovel·la més. Se'ls selecciona de color blanc per diferenciar-los, a la nit, dels llops, i perquè, segons diuen, això els fa un membre més del ramat.

Molt més tard, els pastors devien adonar-se que l'efecte tranquil·litzador que produïa en el ramat la presència d'un gos blanc era tot el contrari del que produïa la presència d'un altre gos més fosc, petit i nerviós. La sola presència d'aquest segon gos movia i esverava el ramat. Així doncs, només calia dominar els moviments del gos per poder controlar els moviments del ramat: fent-lo girar, agrupar, aturar...

L'instint caçador i jeràrquic, que és herència del llop, és el que porta el gos pastor, quan veu el ramat (una presa), a empaitar-lo i voltar-lo, a encerclar-lo i portar-lo cap al pastor (el substitut del llop líder) perquè aquest executi la víctima.

Aquest és el principi i l'origen de l'instint innat dels nostres gossos, que han aprofitat i potenciat durant segles els pastors. Una finíssima barreja de submissió i murrieria que estableix uns poderosos lligams de compenetració i complicitat. Una selecció funcional que donarà nom a l'eina principal dels nostres pastors: el gos d'atura.

Una selecció funcional

La feina del gos d'atura és, precisament, "aturar" el ramat perquè no entri dins els sembrats, conduir-lo entre vinyes i hortes, empaitar i portar les ovelles fugisseres, "fer vores", és a dir, no deixar que el ramat passi de la vora que li ha marcat el pastor perquè limita amb un camí, perquè és el tros d'herba que cal guardar per l'endemà, etc.

Durant molts i molts anys, els pastors catalans han anat seleccionant un tipus de gos apte i eficient per a realitzar totes aquestes funcions. Un gos àgil i incansable, capaç d'actuar ràpidament davant les reaccions, moltes vegades imprevisibles, del bestiar; un gos alhora fort i resistent a les llargues jornades ramaderes, als forts desnivells pirinencs i a les extenses planes de terra baixa, als contrastos i canvis de temperatura d'estius i hiverns; un gos valent, amb caràcter, capaç d'imposar-se davant un ramat de tres mil o quatre mil ovelles, capaç de plantar cara a bocs i marrans, a eugues i vaques; un gos fidel i intel·ligent, amb iniciativa pròpia, un gos que sense gaire explicacions aprengui ràpid la seva feina; un gos atent i treballador, que es compenetri a la perfecció amb el seu amo.

Una selecció física

Els pastors buscaven els cadells dels gossos més eficients, aquells gossos que bé per tenir unes condicions físiques més aptes i adaptades a l'entorn on treballaven, bé per tenir un caràcter adient, demostraven, dia a dia, la seva eficàcia en el treball.

LA SELECCIÓ DELS PASTORS

A l'hora de triar un cadell, escollien aquells que s'assemblaven més als seus pares. Poc a poc, basant-se en l'experiència, s'anaven consolidant certs aspectes físics que acabaven essent indicadors inequívocs d'un bon gos de treball: mida mitjana/petita (per ser més àgil i, alhora, perquè no mengés gaire), pèl llarg (per protegir la seva pell de les radiacions solars a muntanya, la pluja, la neu, etc), color fosc (per identificar-lo ràpidament entre les ovelles i per fer més de respecte al bestiar), dobles esperons (per mantenir l'equilibri en terrenys inclinats i relliscosos)... Així, seleccionant aquests trets físics i psíquics determinats i únics, i eliminant tots aquells gossos que no funcionaven, els pastors catalans varen fixar i consolidar un tipus de gos propi: el gos d'atura català.

Un origen incert

Desconeixem l'antiguitat real del gos d'atura català. No s'ha estudiat suficientment. Desconeixem textos o pintures que ens aportin informació més enllà d'un parell de segles

enrera. No obstant això, és una evidència que arreu d'Europa s'estén un tronc racial de gossos mitjans o petits, peluts i generalment bruns que demostren una dispersió i una presència antigues d'aquesta mena de gossos. En tot cas, mentre que l'existència d'aquest gos al nostre país segurament és molt antiga, hi ha força indicis que la seva utilització en la tasca d'aturar el bestiar podria ser més recent. Vilarrasa, Amades o Violant i Simorra recullen dels pastors el convenciment que, mentre la funció del gos ramader o mastí és molt antiga, no és fins el segle XVIII que, a casa nostra, el gos d'atura substitueix els rabadans. Vilarrasa, concretament, en la seva obra *La vida dels pastors* (1934) diu, parlant del gos d'atura: "Gossos peluts d'una raça especial que els pastors se'n serveixen per aturar les ovelles i guardar el ramat. En gran part substitueixen els rabadans" i "Ara amb els gossos d'atura, havent-se perdut els llops, els pastors estan molt més descansats, però també s'ha perdut una cosa ben típica o sia els gossos ramaders que eren d'una casta molt grossa i n'hi havia a totes les cases que tenien ramat". Nosaltres ens inclinem a pensar que quan la funció d'aturar amb gos, tal com recullen d'altres autors, va arribar a Europa procedent de les illes britàniques, el gos pelut i bru ja hi era.

LA RAÇA AUTÒCTONA

El bateig del nostre gos

A finals del segle XVIII, a Europa, entre les classes benestants, es desvetlla un interès especial per identificar totes aquelles tipologies d'animals pròpies que identifiquen el patrimoni de cada país. Els gossos no en són l'excepció i s'inicia un estudi de les funcions, característiques morfològiques i distribució de cada raça.

A l'estat espanyol, no serà fins l'any 1929 que es reconeix nacionalment i internacionalment la primera raça canina: el gos d'atura català. Un tipus de gos establert a la zona de Catalunya, que s'utilitza com a gos pastor, amb unes característiques físiques úniques, reconegut i anomenat genèricament per la seva funció.

Tac i Iris, criats per Joan Pascual i guanyadors de la VII Exposició Canina Internacional de Barcelona, seran els dos gossos escollits com a exemplars representatius d'aquest tipus de gos, i a partir d'ells es redacta el primer estàndard oficial de la raça Gos d'atura català.

La pràctica extinció de la raça

Malgrat aquell moment de glòria que suposa el 1929, de gossos d'atura, en els següents anys, se'n van veure molt pocs i de qualitat molt variable i heterogènia. Segurament a causa de la situació política del país, fins a 1970 es van inscriure molt pocs exemplars al

LOE (llibres genealògics espanyols) i mancats, tots ells, de parentiu: casos aïllats de recuperació que no van tenir continuïtat ni formaven part de cap treball exprés de selecció i fixació de la raça.

Mentrestant, al camp, el món ramader que havia perdurat durant segles s'esfondrà, i els Pirineus, que es van obrir al turisme, també es van obrir als gossos d'altres races i a les mescles que això comporta. Amb menys pastors, sense professionals que el criessin de forma selectiva i moderna, i amb l'arribada de races foranes, la nostra raça autòctona va entrar en un procés de mestissatge, i el seu tipisme es va anar diluint i perdent. En aquells dies, per a la major part de catalans, les races estrangeres eren "més boniques" (a l'estranger es van preocupar abans per les seves pròpies races i les van criar selectivament) mentre que el nostre gos era considerat com un gos petener, el gos de sempre, el gos rústic de pagès. Barrejat amb d'altres races, oblidat dels criadors de gossos, el gos d'atura pràcticament va desaparèixer.

El primer treball sobre la raça

En l'escenari desolador dibuixat entre 1929 i 1970, hi ha un punt de llum que mereix ser destacat en la història de la recuperació i preservació del gos d'atura català: és la tesi doctoral sobre aquesta raça que fa Joaquim Capdevila i Pons, de les Llosses, el 1957, i que és el primer treball seriós sobre el gos d'atura català. Arran d'això, mitjançant la importació d'exemplars del Ripollès i de Girona, el Departament de Zootècnia de la Facultat de Veterinària de Madrid crea una gossera experimental. Anys més tard, a partir d'aquests gossos, Josefina Avila redacta la segona tesi que s'ha fet sobre el gos d'atura català.

El pare de la recuperació

El que resulta evident és que faltava un criador entusiasta i amb criteri que comencés la cria moderna del gos d'atura i mirés de fixar el seu tipisme. Aquest criador, pare de la recuperació de la raça, va arribar en la persona d'Àngel Jorba, qui, en la dècada dels 70, a partir d'algun gos trobat al Solsonès i al Berguedà, comença, sota l'afix Laketània, la cria selectiva rigorosa del gos d'atura català. La sang i el tipisme dels seus magnífics gossos corre per les venes dels nostres gossos d'avui i han marcat per sempre més la raça.

El Club, l'entitat clau. - Ara fa un quart de segle, quan d'altres països ja feia anys que preservaven i seleccionaven les seves races canines, aquí, al nostre país, les deixàvem morir víctimes del mestissatge i la incúria de tots plegats. El gos de sempre, rústic, de pagès, no feia fi davant dels cockers, els caniches, els pastors alemanys..., i el nostre patrimoni genètic de segles desapareixia per moments. Va ser en aquest context que, aquí i allà, van aparèixer persones prou boges com per agafar el cotxe i començar a buscar pels masos i

els corrals de les nostres comarques més ramaderes els pocs gossos de trets encara prou típics i, seguint les passes d'Àngel Jorba i Maria Gudayol van llançar-se a la cria selectiva del gos d'atura català.

El 1982, aquests afeccionats creen el Club del Gos d'Atura Català. L'afix del Gran Khann hereta els Laketània. Sorgeixen diversos criadors entre els quals destaquen els tres de Girona: Campdurà, Camprat i Espinavessa. Es redacta el nou estàndard. S'assumeix el compromís d'organitzar, cada any, la gran exposició monogràfica de cria. I s'organitzen concursos amb ramat reservats al gos d'atura català.

Aquesta gent abnegada ens han salvat un patrimoni molt nostre, i avui, gràcies a ells, podem gaudir dels nostres gossos de sempre.

La recaiguda

Malauradament, 20 anys després, el gos d'atura català ha seguit dos camins ben diferents: un d'èxit com a gos de companyia (consolidat, criat, difós i reconegut internacionalment) i un altre, no tan afortunat, en el món del treball. Actualment, una vegada més, el nostre gos és víctima de l'enlluernament dels nostres pastors pels gossos d'altres races foranes. L'aparició des de fa uns anys als concursos de pastor d'una raça anglesa, anomenada Border collie, està portant el nostre gos a la quasi desaparició en els concursos de gossos d'atura.

Un atractiu reportatge a la nostra televisió autonòmica ("La vida de la Coloma"), una constant difusió a través dels concursos televisats, un degoteig constant de crítiques cap al nostre gos autòcton per part de la gent que es dedica a criar i vendre border collies, configuren el gran èxit d'aquests gossos blancs i negres d'Anglaterra. A part, evidentment, de les seves aptituds naturals per treballar, que ningú no pot discutir.

Mentre els nostres veïns (francesos, bascos, mallorquins) recuperen les seves races autòctones i treballen per demostrar que els seus gossos, ni millors ni pitjors, poden competir contra qui calgui, nosaltres, els catalans, submergits en una eterna autocompassió, vivim enlluernats i confiats que tot el que ens ve de fora val més la pena.

El Club del Gos d'Atura Català, una vegada més, s'ha posat a treballar per intentar capgirar aquesta situació. El Projecte Pardu és un projecte que, d'una banda, regala cadells de gos d'atura català als pastors i organitza curssets per ensinistrar-los correctament i, de l'altra, edita fulletons, elabora plafons explicatius, i promou el respecte i l'"orgull" de defensar el patrimoni genètic del nostre país.

Introduir una raça forana no només comporta la substitució dels gossos autòctons sinó, també, el mestissatge dels gossos de treball. En poc temps, han aparegut una legió de "Border d'Atura" i de "Gossos Collie", és a dir, gossos encreuats que, poc a poc, estan

esborrant totes les característiques racials que durant centenars d'anys els pastors catalans varen anar fixant. Mentre que de border collies, a Anglaterra sempre en trobarem de pura raça, els gossos d'atura de treball, si perdem els pocs que ens queden, ja no els podrem recuperar.

Actualment, ja tenim tres cadells de gos d'atura català que, en mans de tres pastors professionals, esperem que puguin assolir el repte de recuperar la presència de la nostra raça autòctona en aquest gran aparador del món ramader català que són els concursos de treball amb ramat.

L'ETERN COMPANYY

Gos de pastor

S'ha escrit molta literatura en referència que el nostre no és un "gos de pastor" sinó un "gos pastor", volent donar a entendre que, més que rebre ordres, és un gos amb un gran instint per comprendre i per prendre decisions. I quelcom de veritat hi ha en això.

Els pastors expliquen que el gos d'atura és un gos que treballa més pel seu instint natural. Diuen, també, que és un gos viu i incansable, un gos per portar un ramat gros, un gos per fer vores del matí a la nit. Un gos que, sense menjar gaire, amb la mínima despesa, treballa de sol a sol, que amb la mida mínima concentra la màxima energia. Un gos que entra fort i fa soroll, perquè en un país forestal, abrupte i tancat com el nostre, faci creure el bestiar. Un gos intel·ligent i atent, capaç de treballar compenetradament amb l'home.

El gos d'atura té un punt d'independència, d'alegria, de murrieria pagesa deliciosa. Pren la iniciativa, fa el que creu més convenient i després, sorneguer, ho explica a l'amo.

Gos de família.

En família, el gos d'atura català és un gos alegre, que s'apunta a tot, que està sempre enmig, que fa una gran companyia, que es guanya en poc temps un lloc entre la gent. És un gos vigilant, mogut, incansable i una mica desconfiat. És una raça intel·ligent i obediència, un d'aquests gossos que pots treure sense lligar perquè sempre està pendent de tu, que amb un xiulet ve de seguida.

El gos d'atura, ja ho hem dit, és una alegria permanent, té una mirada que sempre pregunta, que sempre demana. Un gos d'atura és fidel, però té una personalitat pròpia que en algun moment exaspera però que és una vertadera delícia. A molta gent indiferent davant els gossos, la nostra raça li desperta simpaties, segurament perquè no és un animal trist, perquè no és un autòmat, perquè és ell.

Més que un gos

D'altra banda, el gos d'atura català, per a la gent d'aquest racó de món entre els Pirineus i la Mediterrània, és més que un gos, és un bocí de la terra, una part de les nostres arrels més profundes, una joia rústica i antiga enmig de la vida moderna. Quan un gos d'atura et mira, no et mira només un gos bonic, de pèl meravellós i mirada noble. Quan un gos d'atura et mira, milers d'anys de companyia i fidelitat en la soledat de les muntanyes et miren.

El gos d'atura és el company ideal per fer un bocí del gran camí de la vida. No us perdeu un company així.